

ЛЕСЯ МОВЧУН

МОВНА ЛІКАРНЯ

пригоди Лерки Севрючки
і цікаві завдання
з культури мови

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 811.161.2(087.5)
ББК 81.2 (5Укр)–93
М74

Мовчун Леся

М74 Мовна лікарня. Пригоди Лерки Севрючки і цікаві завдання з культури мови. Для учнів 3–6 кл. — Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2009. — 96 с.

ISBN 978–966–408–522–6

У казкову канву вплетені ігрові завдання, виконуючи які, учні позбуваються помилок у мовленні, спричинених інтерференцією української та російської мов.

Це — посібник для викорінення суржику з мовлення школярів.

Призначений для використання на уроках української мови, на заняттях у гуртках та на факультативах, а також для самостійної роботи учнів.

УДК 811.161.2(087.5)
ББК 81.2 (5Укр)–93

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути використана
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-408-522-6

© Мовчун Л., 2009
© Рудюк Є., ілюстрації, 2009
© Навчальна книга – Богдан,
макет, художнє оформлення, 2009

ЯК БУЛА НАПИСАНА ЦЯ КНИГА

На сторінках журналу “Барвінок” кілька років тому з’явилися мої розповіді про кумедну дівчинку Лерку Севрючку. Й одразу ж посипалися листи. Сотні, тисячі листів! Одні читачі сміялися з Лерки, інші співчували їй, хотіли допомогти оволодіти гарною, правильною мовою. Ще інші писали, що вона нагадує їхніх однокласників, які так само недбало ставляться до слова і не розуміють, що поширюють суржик. А головне — на Лерку ніхто не хотів бути схожим!

Діти привчалися бути уважними до мови, звикали шукати і знаходити відповіді на непрості питання культури мовлення в словниках та звертаючись до вчителів і батьків. Сподіваюсь, Лерка й справді допомогла багатьом. Цей образ став настільки популярним, що про нього заговорили в школах, на уроках української мови і навіть на перерві. Мені й самій доводилося чути, як учителі роблять зауваження учневі або учениці: “Ти говориш, як та Лерка Севрючка!” А відомий поет Дмитро Білоус відгукнувся на Лерчині пригоди віршем “Плекайте мову”.

*Чи помітили ви, любі друзі,
У природі дивну дивину:
Де барвінок у саду чи в лузі,
Там нема ніколи бур'яну.
Я ж помітив, хлопці та дівчата,
Як ви мовний любите урок:
Там, де вчать справжні барвінчата,
Там немає мовних помилок.
Золоті у вас і пера, й ручки,
Розум ваш і гострий, і шпаркий:
Здорово у Лерки у Севрючки
Вмієте знаходити помилки.
А вона: “Ах, бросьте еті штучки, —
Лучше вас вивчаю язики!”
Ви ж кохаєте джерельно чисту
Мову в росянистому вінку,
Щиру, барвінкову, ще й барвисту,
Рідну, зачаровано-дзвінку.*

Тож поки суржик не залишиться в минулому, про яке, напевне, буде соромно й згадувати, учням варто не забувати про Лерку Севрючку, базіку й недоучку. І тому ідея такого посібника з культури мови мені здалася на часі. Хай діти вчать на чужих помилках! Хай вчать усміхаючись і граючись!

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Де взявся суржик?

Усе на світі, доступне людському знанню чи уяві, має свої назви. І навпаки, лише назвавши щось, ми його можемо уявити, дізнатися про нього. Візьмімо квітку. До прикладу, доки не визнаємо, про яку із квіток йдеться, не уявимо ні кольору й форми пелюсток, ані її пахощів. Просто — квітка. Щось барвисте, запашне, приємне. Та варто сказати *чорнобривець*, і вже наче бачимо золотаво-оранжеве суцвіття, на якому сидить волохатий джмелик, і ніби лоскоче ніздрі незабутній терпкий аромат. А при слові *матиола* у пам'яті пробуджується інший образ — тендітної і скромної нічної красуні з медвяно-солодким запахом.

Ось так і дитина, коли народжується, є лише маленькою людською істотою, а вже підрісши, утверджується як Сергій чи Марина, Олег чи Мирослава — зі своїм характером і здібностями.

Ось так і народ важко уявити, якщо не назвеш його. А назвавши, знаєш, який у нього характер, яка у нього мова. Нема в природі просто *квітки* — у кожної своє ім'я і свій аромат. Нема на землі просто *людей*. Є *народи* зі своїми мовами. Разом квіти складаються в запашний букет — або, ліпше сказати, прикрашають клумбу. Разом народи прикрашають нашу планету. І як було б дивно, якби чорнобривець пахнув матіолою! Чому ж нас не дивує людина, яка відмовляється говорити рідною мовою? А як назвемо рослину, що пахне трішки чорнобривцем, трішки жасмином і трішки блекотою? Рослиною-покручем із нестерпним запахом. Таке саме неприємне враження справляє кручена-перекручена, мішана-перемішана мова — ні українська, ні російська. Суржик одним словом. Та де ж він узявся?

Легенда про горопашних гаїнців

Кажуть, за цукровими горами, за солоними морями, де шовкові трави й оксамитові хмари, жили гаїнці та лісовини. І мали вони поле — межа в межу. І пишалися пухкими паляницями, бо кожен народ мав свій секрет, як вирощувати добірне зерно. Щоб дозрівало, як золото, і дзвеніло, як пісня, і силу давало, і радість. Як там не сталося, а забули лісовини мудрість: на чужий коровай очей не поривай. Здалося їм, що поле гаїнців більше і ґрунт масніший. Тихцем підсівали своє зерно на чужий лан. А тим часом і дехто з гаїнців поласився на чужий хліб. Сипонули й вони місцями у свою ріллю сусідське зерно. А збирали врожай — потилиці чухали. І що воно вродило? Мішанина, суржик. Легко було засмітити отче поле, а як очистити — ніхто з гаїнців не знав. А хтось і думати не хотів. Давився глевтяком із суржику й радів, що клопоту не має. І була б ця оповідка сумною легендою, коли б не жив на світі народ, який завів на своє безголів'я суржик у мові.

Здогадуєшся, про кого я тобі розповіла? Авжеж, про нас самих. Авжеж, легше не шукати власного багатства у словниках, у книжках, у народній творчості, а брати чуже, нав'язле на зубах слово і вимовляти начебто по-нашому та й сипати навсібіч: **діжурний, опоздати, шкаф, розовий, канфета, мел.**

I частина

ЛЕРКА СЕВРЮЧКА — БАЗИКА Й НЕДОУЧКА

Знайомтеся: *Лерка Севрючка*

Не за цукровими горами, не за солоними морями — у нашій Україні живе собі дівчинка. Дуже симпатична і весела. Тобто їй хочеться, щоб її весело називали. Бо любить ця дівчинка, Лерка Севрючка, смішити інших. Як? Перекручує нормальні слова, ще й гримаси всілякі при цьому показує. І до того догралася, що почала вважати свою мову цілком нормальною. Інакше ж і не вміє говорити! А через це весь час потрапляє в такі ситуації, де через свою неграмотність по-сміховиськом стає. Про Лерку Севрючку анекдоти в народі ходять. Чули?

► **Поясни, чому сталися непорозуміння в кожній із ситуацій.**

1. Їде Лерка в переповненому вагоні. На станції повиходили майже всі.

— **Наконець можна свободно здохнуть!** — каже Лерка.

А поруч сиділа бабуся. Похитала старенька головою:

— Така молода, а збирається померати!

2. Попросили Лерку в “Дитячому світі” купити якийсь подарунок для новонародженої дитини. Заходить вона в магазин.

— Де тут **люльки** продаються? — питає. А їй:

— У нас товари для дітей, а не для курців!

Так ні з чим і пішла Лерка.

3. Поклала десь Лерка сумочку і не може знайти. Питає друзів:
— А ви не бачили, у якому **місті** я могла залишити сумочку?
Дивуються всі:
— Та в Києві ж! Хіба ти кудись їздила?

4. Захотіла Лерка стати красунею. Просить у магазині:

— Дайте крем для **шкуру**.

Намастила на ніч обличчя. Устає — вся чорна. А на тюбику напис: “Крем для взуття”.

Заверещала Лерка:

— Поможіть! У мене **кожна болізня!**

І приїхав до Лерки психіатр. Бо хіба хтось при здоровому глузді кричатиме, що кожна хвороба, яка тільки є на світі, є і в нього?

6. Питають Лерку на уроці:

— Що таке “панчоха”.

Лерка думала-думала, та не може згадати.

— Мабуть, це так звать когось.

— Як це?

А Лерка й пише на дошці: “**Пан Чоха**”.

5. Біжить Лерка до школи, запізнюється. Дивиться — і вчителька поспішає.

— **Скільки часів?** — питає в неї Лерка.

— Три.

Здивувалася Лерка. А вчителька посміхається:

— Часів три: минулий, теперішній і майбутній. А година

— восьма.

ТАК ХОЧЕТЬСЯ БУТИ ОСВІДЧЕНОЮ!

Зрозуміла Лерка Севрючка, що час набиратися розуму. А хто ж їй допоможе? До мами підійти соромно. До вчительки — незручно. І написала вона листа в один дитячий журнал. А тепер чекає відповіді. Тож не барися, допоможи дівчинці розібратися.

Прочитай Лерчиного листа. Виправ у ньому помилки. Поясни, що таке пандус.

Добрий день, дорогий "Журнал про все на світі"!

Вирішила написати тобі **письмо**, бо ти для дітей - **самий любимий**. Часто у мене виникають **недорозуміння** з людьми, а я ж так хочу бути **освідченою**! Як мій брат. Він запросто **переводить** з англійської і **переписується** з хлопцем із **Нідерландії**. А ще він **мічтає** стати **аквалангом**, і тому стіни в його кімнаті обмальовані всякими прикольними штучками: **водорослями**, медузами, акулами і **кацолотами**. Мені він каже: "Ти, Лерко, легковажна!" А в мене просто така **артистократична** натура. Я буду актрисою.

От якось **репетую** роль (у нас є **самодійний кружок** у школі), а мій брат як розсміється: "Що, **талантові** муки?" Ну, **обідилась** я на нього. А виявляється, є міф про якогось грека. Він, стоячи по шию у воді, не міг напиться. **Вобщє**, цих міфів я читала багато: про героя **Гераклуса**, який вицистив **Авдієві** конюшні, про могутнього **Самсунга**, який роздер пащу левові, про **кінотаврів** і мінотаврів.

Брат часто дає мені пізнавальні і **виховательні** книжки, щоб я **умствєнно** розвивалася. А **знаннів** не носити за **плечами** — вони стають на **протязі дня** у **нагоді**.

Мабуть, я вже **достаточно** начиталася, бо перестала **понімати** маму. От вона каже: "На обід у нас печеня зі свинини". Ну й сміхота! **Печєння** з м'яса! Вона б іще вафлі з риби придумала!

Ну, **хватить** про **пєсторонні діла**. Мені потрібен твій, "Журнале про все на світі", **сєвет**. **Нравиться** мені один хлопець, Ігор. І от, **представ** собі, він **назначив** мені **свіданіє**! У зоопарку біля пандуса. Всю ніч мені снилося: у клітці — мама-панда, **тато-пандус** і маленьке пандєня. А біля клітки — Ігор з букетом **роз**. А брат збив мене з **панталіку**: "Немає в нашому зоопарку ніяких панд". Що ж виходить? **Невжєлі** Ігор **наєсмїхається** з мене? **Об'яснїть**, що таке "пандус". І **напечатайте** про мене в журналі. А тепер — **пока**. Спішу зі своїм **іспанієлем** до **ветєрана**. Мій собачка загнав у лапу **скідку**.

Лерка Севрючка — **маєстерна** всі штучки

